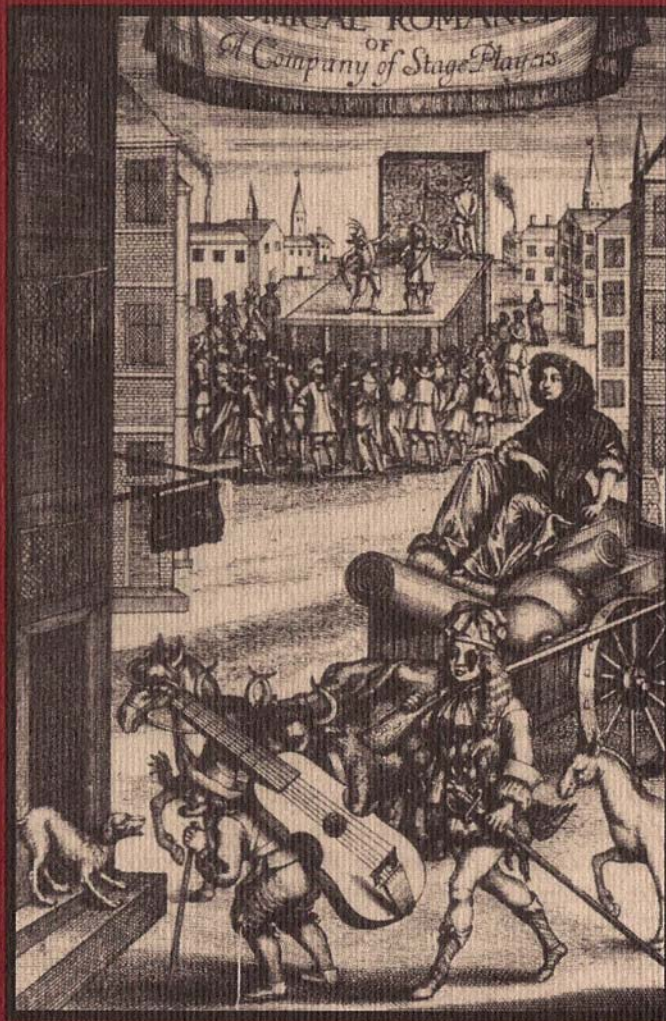

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ

ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΩΝ

Η ομιλία στη Σουηδική Ακαδημία

ΠΑΝΟΠΤΙΚΟΝ

Ο Ντάριο Φο και το βραβείο Νόμπελ

Κάποια στιγμή, στα μέσα του ταραγμένου 1968, ο Ντάριο Φο και η Φράνκα Ράμε, αποφασίζουν να σταματήσουν τις επιτυχημένες παραστάσεις τους στα αστικά θέατρα. "Είχαμε βαρεθεί", λέει ο Φο, "να κάνουμε τους γελωτοποιούς της αστικής τάξης, στην οποία πια οι κριτικές μας λειτουργούσαν σαν χωνευτικό. Έτσι αποφασίσαμε να γίνουμε οι γελωτοποιοί του προλεταριάτου". Λίγο αργότερα, σε μια συνέντευξή του στη *Λιμπερασιόν*, λέει σχετικά με το ίδιο θέμα: "Η αστική τάξη δεχόταν να την κριτικάρουμε ακόμα και άγρια μέσα από την σάτιρα και το γκροτέσκο, αλλά με τον όρο να την κριτικάρουμε από το εσωτερικό της δικής της δομής. Όπως ακριβώς ο γελωτοποιός του βασιλιά έχει το ελεύθερο να λέει τα πιο βαριά πράγματα ακόμα και για τον ίδιο τον βασιλιά, φτάνει να το κάνει μέσα στην αυλή, ανάμεσα στους αυλικούς που γελούν, χειροκροτούν και λένε: «Για κοίτα πόσο δημοκρατικός είναι ο μονάρχης μας». Για την αστική τάξη ήταν μάλιστα ένας τρόπος ν' αποδείξει στον εαυτό της πόση κατανόηση είχε, πόσο ήταν... δημοκρατική. Οι μεγάλοι βασιλιάδες, οι ισχυροί που καταλαβαίνουν καλά ορισμένα πράγματα πληρώνουν πάντα τους γελωτοποιούς της αυλής για να τους ειρωνεύονται. Αλλά κάθε φορά που ένας βγαίνει από αυτήν τη διάσταση και πάει να μιλήσει στους αγρότες, στους εργάτες, στους υπό εκμετάλλευση για να πει ορισμένα πράγματα, τότε πια δεν τον δέχονται άλλο. Μπορείς να περιγελάς την εξουσία μέσα από τα πλαίσια της, αλλά δεν επιτρέπεται να την περιγελάς από τα έξω".

Η απόφαση του Ντάριο Φο και της Φράνκα Ράμε

ήταν αναμφισβήτητα έντιμη και συνεπής απέναντι σε όσα πίστευαν. Η ίδια η εξουσία όμως φρόντισε να διαφύσει τα παραπάνω λόγια. Σχεδόν τριάντα χρόνια μετά, το 1997, η Σουηδική Ακαδημία, απονέμει το Νόμπελ λογοτεχνίας στον Ντάριο Φο. Οι πάντες αιφνιδιάζονται.

-Μα καλά, είναι δυνατόν, το Νόμπελ λογοτεχνίας σε έναν κλόουν; Σχολιάζουν οι κακεντρεχείς.

Ο φασίστας Ιταλός πολιτικός Τζιανφράνκο Φίνι δηλώνει -προφανώς έχοντας χάσει την ψυχραιμία του- πως είναι ντροπή που παίρνει το Νόμπελ ο Φο. (Δεν πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε πως ακροδεξιοί παρακρατικοί είχαν επιτεθεί πολλές φορές στο Ντάριο Φο και στη Φράνκα Ράμε κατά τη διάρκεια της πορείας τους. Σε μία από αυτές τις επιθέσεις μάλιστα η Φράνκα Ράμε είχε βιαστεί και ξυλοκοπηθεί από τους φασίστες).

Άλλοι, που βρίσκονται στην απέναντι πλευρά, νιώθουν μια κρυφή υπερηφάνεια.

-Επιτέλους το πήρε κι ένας "δικός μας", λένε μεταξύ τους.

Πολλοί περιμένουν ότι δεν θα το δεχτεί. Ο Ντάριο Φο όμως τους εκπλήσσει. Αποδέχεται το βραβείο και δηλώνει ότι τα χρήματα που το συνοδεύουν, ένα εκατομμύριο δολάρια, θα δοθούν για τον αγώνα της απελευθέρωσης τριών Ιταλών πολιτικών κρατουμένων. Πρόκειται για τους Σόφρι, Μπομπρέσι και Πιетроστέφανι, άλλοτε ηγετικά στελέχη της *Lotta Continua*, που εκείνη την εποχή είχαν καταδικαστεί σε 21 χρόνια φυλάκιση, ως υπεύθυνοι για τη δολοφονία του αστυνομικού διοικητή Καλαμπρέζι, στο Μιλάνο το 1972. Θυμίζουμε ότι ο Καλαμπρέζι ήταν επικεφαλής των ανακρίσεων στην υπόθεση Πινέλλι, προσπαθώντας να φορτώσει σε αυτόν την έκρηξη στην Πιάτσα Φοντάνα το 1969, που στοίχισε την ζωή σε 16 άτομα. Ο Πινέλλι εκπαραθυρώνεται κατά τη διάρκεια των ανακρί-

σεων, πράξη που αποδίδεται στον Καλαμπρέζι (βλ. και το έργο του Φο, *Ο τυχαίος θάνατος ενός αναρχικού*, που πραγματεύεται αυτήν την υπόθεση). Όπως θα αποδειχτεί αργότερα, η έκρηξη στην Αγροτική Τράπεζα της Πιάτσα Φοντάνα ήταν έργο των μυστικών υπηρεσιών. "Το κράτος ρίχνει την πρώτη κανονιά του εμφυλίου πολέμου", γράφει τότε ο καταστασιακός Τζιανφράνκο Σαγκουινέτι, πρακτική που θα μείνει γνωστή ως "η στρατηγική της έντασης".

Ο Ντάριο Φο υποστηρίζει πως και στην περίπτωση των τριών ηγετικών στελεχών της Lotta Continua έχουμε να κάνουμε με μια σκευωρία των δικαστικών αρχών, ανάλογη της περίπτωσης Πινέλλι, βασισμένη σε 120 φέματα του βασικού μάρτυρα κατηγορίας Μαρίνα, πρώην συντρόφου των καταδικασθέντων. Στις 16 Μαρτίου του 1988 ο Ντάριο Φο και η Φράνκα Ράμε παρουσιάζουν στο Εθνικό Θέατρο του Μιλάνου θεατρική παράσταση που αναφέρεται σε αυτήν την υπόθεση.

Οι εκπλήξεις από την πλευρά του Ντάριο Φο δεν σταματούν εδώ. Στις 7 Δεκεμβρίου του 1997, βραδιά απονομής του βραβείου, διαβάζει την ομιλία του ενώπιον της Σουηδικής Ακαδημίας και των προσκεκλημένων στην τελετή ως είθισται. Ο τίτλος της, προφανώς εμπνευσμένος και από το σκεπτικό της βράβευσης (βλ. οπισθόφυλλο), είναι: "Εναντίον των γελωτοποιών", δανεισμένος από τον ομότιτλο νόμο που θέσπισε το 1221 ο αυτοκράτορας Φρειδερίκος Β', "Contra Jogulatores Obloquentes". ["Εναντίον των γελωτοποιών που δυσφημούν και προσβάλλουν"]. Ο νόμος έδινε το δικαίωμα σε οποιοδήποτε πολίτη να βιαιοπραγήσει εναντίον ενός γελωτοποιού, ακόμα και να τον σκοτώσει, ατιμωρητί, αν θεωρούσε ότι ήταν προσβλητικός!

Η ομιλία αναμφίβολα προκάλεσε αμηχανία σε

πολλούς παρευρισκόμενους, αλλά δεν κρύβει και την αμηχανία του Ντάριο Φο σε ορισμένα σημεία. Ποιος ξέρει, ίσως την βραδιά εκείνη να γυρνούσαν στο μυαλό του τα όσα έλεγε στην *Λιμπερασιόν* 30 χρόνια πριν...

Κώστας Δεσποινιάδης

Contra Jogulatores Obloquentes

(Εναντίον των γελωτοποιών που δυσφημούν και προσβάλλουν)

Νόμος που θέσπισε ο αυτοκράτορας Φρειδερίκος Β΄ στη Μεσσία το 1221 και όριζε ότι οποιοσδήποτε πολίτης επιτρεπόταν να βιαιοπραγήσει ατιμωρητί εναντίον των γελωτοποιών.

Τα σχέδια που σας δείχνω είναι δικά μου. Σας έχω ήδη μοιράσει μικρυμένα φωτοαντίγραφα τους. Εδώ και λίγο καιρό, όταν ετοιμάζω μία ομιλία, έχω τη συνήθεια να χρησιμοποιώ εικόνες· δεν την γράφω, αλλά την εικονογραφώ. Αυτό μου δίνει τη δυνατότητα να αυτοσχεδιάζω, να ασκώ τη φαντασία μου και να σας υποχρεώνω να χρησιμοποιείτε τη δική σας.

Κάθε τόσο, θα σας επισημαίνω σε ποιο σημείο του χειρογράφου μου βρισκόμαστε. Έτσι, δεν θα χάσετε τον ειρμό. Αυτό θα βοηθήσει ιδιαίτερα εκείνους από εσάς που δεν καταλαβαίνετε τα ιταλικά ή τα σουηδικά. Οι αγγλόφωνοι θα έχουν ένα τεράστιο πλεονέκτημα σε σχέση με τους υπόλοιπους, επειδή θα φαντάζονται πράγματα που δεν είπα ούτε σκέφτηκα. Υπάρχει βέβαια το πρόβλημα των δύο γέλιων: όσοι καταλαβαίνουν ιταλικά, θα γελούν αμέσως· όσοι δεν καταλαβαίνουν, θα πρέπει να περιμένουν να κάνει τη μετάφραση στα σουηδικά η Άννα Μπαρζότι. Και ύστερα, υπάρχουν και εκείνοι από εσάς που δεν ξέρουν αν πρέπει να γελάσουν την πρώτη ή τη δεύτερη φορά. Τέλος πάντων, ας ξεκινήσουμε.

Κυρίες και κύριοι, ο τίτλος που διάλεξα για αυτή

τη σύντομη ομιλία είναι "εναντίον των γελωτοποιών". Πρόκειται για ένα νόμο του αυτοκράτορα Φρειδερίκου Β΄, "εκ Θεού ηγεμόνα", που στο σχολείο μάς μαθαίνουν να τον θεωρούμε εξαιρετικά φωτισμένο και φιλελεύθερο. Είναι ένας νόμος εναντίον των γελωτοποιών, που δυσφημούν και προσβάλλουν. Ο νόμος επέτρεπε σε όλους τους πολίτες να προσβάλλουν τους γελωτοποιούς, να τους δέρνουν και, αν θέλουν, να τους σκοτώνουν κιόλας, χωρίς να διατρέχουν τον κίνδυνο να οδηγηθούν στα δικαστήρια και να τιμωρηθούν. Σπεύδω να σας βεβαιώσω ότι ο νόμος αυτός δεν ισχύει πια, οπότε μπορώ ακίνδυνα να συνεχίσω.

Κυρίες και κύριοι, ορισμένοι φίλοι μου διακεκριμένοι άνθρωποι των γραμμάτων έχουν διακηρύξει σε ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές συνεντεύξεις: "Το ύψιστο βραβείο θα έπρεπε να το απονείμουμε στα μέλη της Σουηδικής Ακαδημίας, γιατί είχαν το θάρρος να απονείμουν φέτος το βραβείο Νόμπελ σε έναν γελωτοποιό". Συμφωνώ. Η θαρραλέα πράξη σας αποτελεί σχεδόν πρόκληση.

Αρκεί να δείτε την αναστάτωση που προκάλεσε: υφιπετείς ποιητές και συγγραφείς, που συνήθως συχνάζουν στις ανώτερες σφαίρες και σπάνια ενδιαφέρονται για τους ανθρώπους που ζουν και μοχθούν, αντέδρασαν σαν να βρέθηκαν ξαφνικά μέσα σε έναν τυφώνα.

Όπως είπα, χειροκροτώ και επαυξάνω αυτά που είπαν οι φίλοι μου.

Οι ποιητές αυτοί είχαν ήδη ανέβει στα παρνασσικά ύψη όταν εσείς, με την αυθάδειά σας, τους ρίχνετε στη γη, όπου πέφτουν μπρούμυτα στο τέλμα της καθημερινότητας.

Προσβολές και ύβρεις απευθύνονται με ουρλιαχτά στη Σουηδική Ακαδημία, στα μέλη και τους συγγενείς τους μέχρι εβδόμης γενεάς. Οι πιο άγριοι φωνασκούν:

«Κάτω ο βασιλιάς... της Νορβηγίας!». Φαίνεται ότι μες στη σύγχυσή τους μπερδέψαν τις δυναστείες.

(Εδώ γυρίζουμε σελίδα. Βλέπουμε έναν γυμνό ποιητή που τον έχει ρίξει κάτω ένας τυφώνας).

Ορισμένοι πέφτουν κάτω και χτυπούν στα πεινά τους. Έχουν αναφερθεί περιπτώσεις ποιητών και συγγραφέων που υπέφεραν τρομερά από το συκώτι και τα νεύρα τους. Επί μέρες μετά την απονομή είχαν εξαφανιστεί τα ηρεμιστικά από τα ιταλικά φαρμακεία.

Αλλά, αγαπητοί Ακαδημαϊκοί, ας το παραδεχτούμε: αυτή τη φορά το παρακάνετε. Θέλω να πω, πρώτα δίνετε το βραβείο σε έναν νέγρο: ύστερα σε έναν εβραίο συγγραφέα: και τώρα σε έναν κλόουν. Τι τρέχει; Τρελαθήκατε;

Τα έχασαν και οι ανώτεροι κληρικοί. Ανώτεροι Παπικοί εκλέκτορες, επίσκοποι, καρδινάλιοι και πρελάτοι του Opus Dei έχουν βγει απ' τα ρούχα τους: έφτασαν σε σημείο να ζητούν την επανενεργοποίηση του νόμου που έστελε τους γελωτοποιούς στην πυρά. Να ψηθούν σε σιγανή φωτιά.

Από την άλλη μεριά, υπάρχουν πάρα πολλοί που ενθουσιάστηκαν, όπως εγώ, με την επιλογή σας. Οπότε σας μεταφέρω τις θερμότερες ευχαριστίες εξ ονόματος πάμπολλων μίμων, γελωτοποιών, κλόουν, ακροβατών και παραμυθιάδων.

Και μια και μιλάμε για παραμυθιάδες, ας μην ξεχάσουμε τους παραμυθιάδες της κωμόπολης της λίμνης Ματζιόρε, στην οποία γεννήθηκα και μεγάλωσα, μιας κωμόπολης με πλούσια προφορική παράδοση.

Οι παλιοί παραμυθιάδες, οι τεχνίτες του γυαλιού δίδαξαν σ' εμένα και σε άλλα παιδιά την τέχνη να σκαρώνουμε φανταστικές ιστορίες. Αν τους ακούγατε, θα ξεκαρδιζόσασταν στα γέλια -αλλά τα γέλια σας θα πνίγονταν,

όταν πιάνετε τον τραγικό σαρκασμό που έκρυβαν. Ός σήμερα, μου έχει μείνει στο μυαλό η ιστορία του Βράχου του Κάλντε.

«Πριν πολλά χρόνια -άρχισε ο γέρος τεχνίτης του γυαλιού- πάνω ψηλά στην κορφή του απότομου βράχου που ορθώνεται από πάνω από την λίμνη υπήρχε μια πόλη που λεγόταν Κάλντε. Η πόλη έτυχε να στηρίζεται σε ένα χαλαρό θραύσμα βράχου που αργά αργά, μέρα με τη μέρα, γλιστρούσε προς τον γκρεμό. Ήταν μια θαυμάσια πόλη, με ένα καμπαναριό, έναν οχυρό πύργο στην κορυφή της και σπιτάκια, μαζεμένα το ένα δίπλα στο άλλο. Μια πόλη που κάποτε υπήρχε και τώρα δεν υπάρχει πια. Χάθηκε τον 15^ο αιώνα.

"Εε -φώναζαν οι γεωργοί και οι φαράδες στην κοιλάδα κάτω- γλιστράτε, θα πέσετε από κει ψηλά".

Αλλά οι κάτοικοι της πόλης πάνω στο βράχο, γελούσαν και τους κορόιδευαν: "Νομίζετε πως είστε έξυπνοι, προσπαθείτε να μας τρομάξετε για να φύγουμε από τα σπίτια και τα χωράφια μας και να μας τα πάρετε. Αλλά δεν είμαστε τόσο βλάκες".

Έτσι, συνέχισαν να καλλιεργούν τ' αμπέλια τους, να σπέρνουν τα χωράφια τους, να παντρεύονται και να ερωτεύονται. Πήγαιναν στην εκκλησία. Ένιωθαν τον βράχο να γλιστρά κάτω από τα σπίτια τους, αλλά δεν πολυέδιναν σημασία. "Ο βράχος σταθεροποιείται. Φυσιολογικό", καθσύχαζαν ο ένας τον άλλο.

Το μεγάλο θραύσμα του βράχου ήταν έτοιμο να βουλιάξει στη λίμνη. "Προσέξτε, το νερό σας έχει φτάσει ως τον αστράγαλο", φώναζαν οι άνθρωποι απ' τον κάμπο. "Ανοησίες, είναι τα νερά από τα σιντριβάνια που ξεχειλίσαν", έλεγαν οι άνθρωποι της πόλης κι έτσι, αργά αλλά σταθερά, η πόλη βούλιαξε μες στην λίμνη.

Γκλου...γκλου...βουλιάζουν...σπίτια, άντρες, γυ-

ναίκες, δύο άλογα, τρία γαϊδούρια...γκλου. Ἄφοβος ο παπᾶς συνέχισε να ακούει την εξομολόγηση μιας καλόγριας. "Συγχωρητέο...τρία πατερημῶν...γκλου...". Ο πύργος εξαφανίστηκε, το ίδιο και το καμπαναριό με τις καμπάνες και με τα ὅλα του. Ντιν...νταν...γκλου...

«Ἀκόμη σήμερα -συνέχισε ο γέρος τεχνίτης του γυαλιού- αν κοιτάξετε μέσα στο νερό από εκείνο το κομματάκι στεριάς που προεξέχει από την επιφάνεια της λίμνης, και αν την ίδια στιγμή πέσει κεραυνός και η λάμψη φωτίζει τον βυθό της λίμνης, θα δείτε -κι ας φαίνεται απίστευτο- τη βυθισμένη πόλη, με τους δρόμους της άθικτους και ὡς και τους κατοίκους της, να σεργιανούν και να λένε και να ξαναλένε: "Δεν έγινε τίποτα". Τα φάρια κολυμπούν μπροστά στα μάτια τους και τους σκαλίζουν τ' αυτιά. Ἀλλά τα διώχνουν και λένε: "Δεν χρειάζεται να ανησυχούμε. Είναι φάρια που έμαθαν να κολυμπούν στον αέρα".

"Ἀφού! Ο Θεός μαζί σου! Ευχαριστώ... Ἐχει λίγη υγρασία σήμερα...πιο πολλή από χθες...ἀλλά ὅλα εντάξει". Ἐχουν φτάσει στον πάτο, ἀλλά, γι' αυτούς δεν έχει γίνει απολύτως τίποτα».

Ἵσο ενοχλητικό κι αν είναι, δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε ότι η ιστορία αυτή έχει κάτι να μας πει.

Επαναλαμβάνω, χρωστῶ πολλά σ' αυτούς τους τεχνίτες του γυαλιού και, σας βεβαιῶ, σας ευγνωμονούν ιδιαίτερα, Ἀκαδημαϊκοί, που βραβεύσατε έναν μαθητή τους. Και εκφράζουν με ενθουσιασμό την ευγνωμοσύνη τους. Στη γενέτειρά μου, οι ἄνθρωποι ορκίζονται ότι τη νύχτα που έμαθαν ότι ένας συντοπίτης τους παραμυθᾶς πήρε το βραβείο Νόμπελ, ένα καμίνι που ήταν σβηστό επί πενήντα χρόνια ξαφνικά πήρε φωτιά κι οι φλόγες του έφτασαν ὡς τα ουράνια, σαν εορταστικά πυροτεχνήματα, εκτόξεύτηκαν μυριάδες θρύψαλα χρωματιστού γυαλιού,

που ὕστερα σκορπίστηκαν πάνω στην επιφάνεια της λίμνης και σήκωσαν ένα εντυπωσιακό σύννεφο καπνού.

(Την ὥρα που χειροκροτάτε, θα πιω ένα ποτήρι νερό. Είναι σημαντικό να μιλάτε μεταξύ σας ὅταν πίνω νερό, επειδή αν προσπαθήσετε να ακούσετε το γκλου γκλου που κάνουμε πίνοντας νερό, θα σας πνίξει και θ' αρχίσετε να βήχετε. Ὅποτε είναι προτιμότερο να λέτε μεταξύ σας: «Ὡ τι ωραία βραδιά!»

Τέλος της διακοπής).

Πριν από ὅλα τ' ἄλλα, απόψε δέχεστε τις εγκάρδιες και σοβαρές ευχαριστίες ενός εξαιρετικού Δασκάλου της σκηνής, ελάχιστα γνωστού ὄχι μόνο σ' εσάς και στους λαούς της Γαλλίας, της Νορβηγίας, της Φιλανδίας... ἀλλά και στον λαό της Ιταλίας. Κι ὁμως, είναι, μετά τον Σαίξπηρ, ο μεγαλύτερος θεατρικός συγγραφέας της αναγεννησιακής Ευρώπης. Αναφέρομαι στον Ρουτζάντε Μπεόλκο, τον πιο μεγάλο μου δάσκαλο μαζί με τον Μολιέρο: και οι δυο ἦταν ηθοποιοί-θεατρικοί συγγραφείς, που τους χλεύαζαν οι κορυφαίοι ἄνθρωποι των γραμμάτων της εποχής τους. Προπάντων, τους περιφρονούσαν επειδή έδειχναν στη σκηνή την καθημερινή ζωή, τις χαρές και την απελπισία των κοινῶν ανθρώπων· την υποκρισία και την έπαρση των μεγάλων και των ισχυρῶν· και την ακατάπαυτη αδικία. Και το πιο μεγάλο και ασυγχώρητο λάθος τους ἦταν το εξής: λέγοντας αυτά τα πράγματα, έκαναν τους ἄνθρώπους να γελούν. Το γέλιο δεν ἀρέσει στους ισχυρούς.

Ο Ρουτζάντε, ο γνήσιος πατέρας της Commedia dell' Arte, κατασκεύασε και μία δική του γλώσσα, μία γλώσσα από και για το θέατρο, που βασιζόταν σε ποικίλες γλώσσες: τις διαλέκτους της κοιλάδας του Πάδου, εκφράσεις της λατινικής, της ισπανικής και της γερμανικής, ὅλα αυτά ανάκατα με αυτοσχέδιες δικές του. Ἀπ' αυτόν, από

τον Ρουτζάντε Μπεόλκο, έμαθα να απελευθερώνομαι από τη συμβατική λογοτεχνική γραφή και να εκφράζομαι με λέξεις που μπορούμε να μασούμε, με ασυνήθιστους ήχους, με διάφορες τεχνικές ρυθμού και αναπνοής, ως και με τις φλυαρίες και ανοητολογίες του grammelot.

Επιτρέψτε μου να αφιερώσω ένα μέρος του πολύτιμου βραβείου στον Ρουτζάντε.

Πριν λίγες μέρες, ένας πολύ ταλαντούχος νέος ηθοποιός μου είπε: «Μαέστρο, πρέπει να προσπαθήσετε να μεταβιβάσετε την ενεργητικότητα και τον ενθουσιασμό σας στους νέους. Πρέπει να τους δώσετε αυτό το φορτίο που έχετε. Πρέπει να μοιραστείτε μαζί τους την επαγγελματική σας γνώση και πείρα». Η Φράνκα, η γυναίκα μου, κι εγώ κοιταχτήκαμε και είπαμε: «Έχει δίκιο». Αλλά όταν διδάσκουμε σε άλλους την τέχνη μας και μοιραζόμαστε αυτό το φορτίο φαντασίας, τι σκοπό θα εξυπηρετήσει αυτό; Πού θα οδηγήσει;

Τους περασμένους μήνες, η Φράνκα κι εγώ επισκεφτήκαμε αρκετές πανεπιστημιακές πόλεις για να κάνουμε εργαστήρια και σεμινάρια σε νέους. Μας εξέπληξε -για να μην πω μας ανησύχησε- που ανακαλύψαμε την άγνοιά τους για την εποχή στην οποία ζούμε. Τους είπαμε για τις δίκες που γίνονται τώρα στην Τουρκία, αυτών που κατηγορούνται για την σφαγή της Σίβας. Τριάντα εφτά καρφαίοι δημοκρατικοί διανοούμενοι, που συναντήθηκαν στην πόλη της Ανατολίας για να τιμήσουν τη μνήμη ενός περίφημου μεσαιωνικού γελωτοποιού της οθωμανικής περιόδου, κάηκαν ζωντανοί μέσα στη νύχτα, παγιδευμένοι στο ξενοδοχείο τους. Τη φωτιά έβαλαν μια ομάδα φανατικών φονταμενταλιστών τους οποίους προστάτευαν μέλη της κυβέρνησης. Μέσα σε μια νύχτα έφυγαν βίαια από τον κόσμο μας τριάντα εφτά από τους πιο διάσημους καλλιτέχνες, συγγραφείς, σκηνοθέτες, ηθοποιούς και κούρδους χο-

ρευτές της χώρας. Μ' ένα χτύπημα, αυτοί οι φανατικοί κατέστρεψαν ορισμένους από τους πιο σημαντικούς εκφραστές της τουρκικής κουλτούρας.

Χιλιάδες φοιτητές μάς άκουσαν. Η έκφραση του προσώπου τους έδειχνε πως απορούσαν και το έβρισκαν απίστευτο. Δεν είχαν ακούσει ποτέ για τη σφαγή. Αλλά αυτό που με εντυπωσίασε περισσότερο ήταν ότι δεν είχαν ακούσει για τη σφαγή ούτε οι παρόντες διδάσκοντες και καθηγητές. Ιδού η Τουρκία, μεσογειακή χώρα, πρακτικά μπροστά στα μάτια μας, χώρα που επιμένει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κι ωστόσο κανένας δεν είχε ακούσει για τη σφαγή. Ο διαπρεπής ιταλός δημοκράτης Σαλβίνι πολύ σωστά σχολίασε: «Το κύριο στήριγμα της αδικίας είναι η πλατιά διαδεδομένη άγνοια των γεγονότων». Αλλά αυτή η άγνοια των νέων τους έχει μεταβιβαστεί από εκείνους που έχουν αναλάβει να τους μορφώσουν και να τους διδάξουν: όταν μιλούμε για άγνοια και μη ενημέρωση, πρώτοι υπεύθυνοι είναι οι δάσκαλοι και οι άλλοι εκπαιδευτικοί.

Οι νέοι εύκολα υποκύπτουν στον βομβαρδισμό από ανούσιες κοινοτοπίες και χυδαιότητες που καθημερινά τους σερβίρουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: άκαρδες τηλεοπτικές ταινίες στις οποίες, μέσα σε δέκα λεπτά, έχουν παρακολουθήσει τρεις βιασμούς, δύο δολοφονίες, έναν ξυλοδαρμό και μια καραμπόλα δέκα αυτοκινήτων πάνω σε μια γέφυρα που μετά γκρεμίζεται και τα πάντα -αυτοκίνητα, οδηγοί και επιβάτες- πέφτουν στη θάλασσα... μόνον ένας επιβιώνει, αλλά δεν ξέρει κολύμπι και έτσι πνίγεται, υπό τις επευφημίες του πλήθους των φιλοπερίεργων θεατών που ξαφνικά έχουν εμφανιστεί στη σκηνή.

Σε ένα άλλο πανεπιστήμιο χλευάσαμε το σχέδιο -που, αλίμονο, έχει προχωρήσει- της χειραγώγησης του γενετικού υλικού ή ειδικότερα την πρόταση του Ευρωπαϊ-

κού Κοινοβουλίου να επιτρέψει διπλώματα ευρεσιτεχνίας σε ζωντανούς οργανισμούς. Νιώσαμε πώς το σχέδιο αυτό έκανε το κοινό μας να ανατριχιάσει. Η Φράνκα και εγώ εξηγήσαμε πώς οι Ευρωκράτες μας, με την παρότρυνση ισχυρών και πανταχού παρούσων πολυεθνικών εταιρειών, προετοιμάζουν ένα σχέδιο εφάμιλλο της πλοκής μιας κινηματογραφικής ταινίας φαντασίας-φρίκης με τίτλο "Ο γουρουναδελφός του Φρανκεστάιν". Προσπαθούν να πετύχουν να εγκριθεί μία εντολή (ντιρεκτίβα) που (προσέξτε!) θα δίνει τη δυνατότητα στις βιομηχανίες να παίρνουν διπλώματα ευρεσιτεχνίας σε ζωντανά όντα ή σε μέρη τους, που θα δημιουργούνται με τεχνικές γενετικής χειραγώγησης που φαίνεται πως έχει βγει κατ' ευθείαν από τον «Μαθητευόμενο Μάγο».

Να πώς θα λειτουργεί αυτό: χειραγωγώντας τη γενετική συγκρότηση του γουρουνιού, ένας επιστήμονας πετυχαίνει να κάνει το γουρούνι να μοιάζει πιο πολύ με άνθρωπο. Με τη διευθέτηση αυτή γίνεται πολύ ευκολότερο να παίρνουμε από το γουρούνι το όργανο που επιθυμούμε -μία σπλήνα, ένα συκώτι- και να το μεταμοσχεύουμε σε έναν άνθρωπο. Αλλά για να βεβαιωθούμε ότι τα μεταμοσχευμένα γουρουνίσια όργανα δεν θα απορριφθούν, είναι αναγκαίο και να μεταβιβάσουμε ορισμένες γενετικές πληροφορίες από το γουρούνι στον άνθρωπο. Αποτέλεσμα: ένα ανθρωπογούρουνο (χι ας μου πείτε πως έχουμε ήδη πολλά τέτοια).

Και κάθε μέρος αυτού του νέου πλάσματος, αυτού του εξανθρωπισμένου γουρουνιού, θα υπόκειται στους νόμους της ευρεσιτεχνίας· και όποιος θέλει ένα μέρος του, θα πληρώσει πνευματικά δικαιώματα στην εταιρεία που το «εφεύρε». Παρενέργειες, τερατώδεις παραμορφώσεις, λοιμώδη νοσήματα -όλα μπορούμε να τα έχουμε, περιλαμβάνονται στην αρχική τιμή...

Ο Πάπας καταδίκασε αυστηρά αυτή την τερατώδη γενετική μαγεία. Την ονόμασε προσβολή στην ανθρωπότητα, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και πάσχιζε να υποβαθμίσει την πλήρη και αναντίρρητη έλλειψη ηθικής αξίας του σχεδίου.

Το εκπληκτικό είναι ότι ενώ αυτό συμβαίνει, ένας αμερικανός επιστήμονας, ένας αξιοπρόσεκτος μάγος -πιθανόν έχετε διαβάσει για αυτόν στις εφημερίδες- έχει καταφέρει να κάνει μεταμόσχευση του κεφαλιού ενός μπαμπούνου. Έκοψε τα κεφάλια δυο μπαμπούνων και τους τα άλλαξε. Οι μπαμπούνιοι δεν ένιωθαν ιδιαίτερα καλά μετά την αλλαγή. Πράγματι, είχαν παραλύσει και πέθαναν και οι δύο λίγο μετά, αλλά το πείραμα πέτυχε και αυτό είναι το σπουδαίο.

Αλλά εδώ είναι η ουσία: αυτός ο σημερινός Φρανκεστάιν, ένας κάποιος καθηγητής Ουάιτ, είναι παρ' όλ' αυτά, διακεκριμένο μέλος της Ακαδημίας Επιστημών του Βατικανού. Κάποιος θα έπρεπε να ειδοποιήσει τον Πάπα.

Έτσι, παίξαμε αυτές τις εγκληματικές φάρσες στα παιδιά των πανεπιστημίων, και ξεκαρδίστηκαν στα γέλια. Έλεγαν για τη Φράνκα και εμένα: «Έχουν πλάκα, λένε απίστευτες ιστορίες». Ούτε για μια στιγμή δεν τους πέρασε από το μυαλό ότι αυτά που τους λέγαμε ήταν αληθινά.

Οι συναντήσεις αυτές εδραίωσαν την πεποίθησή μας ότι δουλειά μας είναι -υπακούοντας στην προτροπή του μεγάλου ιταλού ποιητή Σαβίνιο- "να λέμε την ιστορία μας". Το καθήκον που έχουμε ως διανοούμενοι, ως πρόσωπα που ανεβάνουμε στον άμβωνα ή στη σκηνή, και που, το πιο σημαντικό, απευθυνόμαστε σε νέους, δεν είναι μόνο να τους διδάξουμε μέθοδο, όπως πώς να χρησιμοποιούν τα χέρια, πώς να ελέγχουν την αναπνοή, πώς να χρησιμοποιούν το στομάχι, τη φωνή, την φιλή φωνή, το *contracampo*. Δεν αρκεί να διδάξουμε μια τεχνική ή ένα

στιλ: πρέπει να τους δείξουμε τι συμβαίνει γύρω τους. Πρέπει να μπορούν να πουν την ιστορία τους. Ένα θέατρο, μία λογοτεχνία, μία καλλιτεχνική έκφραση που δεν μιλούν για την εποχή τους δεν έχουν αξία.

Πρόσφατα, πήρα μέρος σε μια μεγάλη συνδιάσκεψη με πολλούς ανθρώπους. Προσπάθησα εκεί να εξηγήσω, ιδίως στους νέους, τις λεπτομέρειες μίας δικαστικής υπόθεσης στην Ιταλία. Έγιναν επτά δίκες που στο τέλος τους τρεις αριστεροί ιταλοί πολιτικοί καταδικάστηκαν ο καθένας σε φυλάκιση 21 ετών, επειδή δολοφόνησαν έναν αξιωματικό της αστυνομίας. Μελέτησα τα στοιχεία -όπως όταν προετοίμαζα τον «Τυχαίο θάνατο ενός αναρχικού»- και στη συνδιάσκεψη ανέφερα τα στοιχεία της υπόθεσης που είναι πράγματι παράλογα, αν δεν θυμίζουν φάρσα. Αλλά ξαφνικά διαπίστωσα ότι μιλούσα σε κουφούς, για τον απλό λόγο ότι οι ακροατές μου αγνοούσαν όχι μόνο τη συγκεκριμένη υπόθεση, αλλά και το τι συνέβαινε πριν πέντε ή δέκα χρόνια: τη βία, την τρομοκρατία. Δεν ήξεραν τίποτε για τις σφαγές που έγιναν στην Ιταλία, τις βόμβες που εξερράγησαν στα τραίνα, τις βόμβες στις πλατείες ή τις δικαστικές φάρσες που διαδραματίζονται έκτοτε.

Το τρομερά δύσκολο είναι πως για να μιλήσουμε για ό,τι συμβαίνει σήμερα, πρέπει να αρχίσουμε από το τι συνέβη πριν τριάντα χρόνια και ύστερα να πλησιάζουμε στο σήμερα. Δεν αρκεί να μιλούμε για το παρόν. Και προσέξτε: αυτό δεν συμβαίνει μόνο στην Ιταλία· το ίδιο συμβαίνει σε όλη την Ευρώπη. Προσπάθησα στην Ισπανία και συνάντησα την ίδια δυσκολία· το ίδιο στη Γαλλία και στη Γερμανία· δεν ξέρω για τη Σουηδία, αλλά θα δοκιμάσω.

Για να τελειώνουμε, επιτρέψτε μου να μοιραστώ το βραβείο με τη Φράνκα.

Η Φράνκα Ράμε, σύντροφός μου στη ζωή και στην τέχνη, που την αναγνωρίσατε ως ηθοποιό και συγγραφέα,

έβαλε το χεράκι της στη συγγραφή πολλών έργων του θεάτρου μας.

(Τώρα που μιλάμε, η Φράνκα παίζει σε ένα θέατρο στην Ιταλία, αλλά θα έρθει μεθαύριο. Η πτήση της φτάνει το μεσημέρι και, αν θέλετε, μπορούμε να πάμε να την υποδεχτούμε όλοι μαζί στο αεροδρόμιο).

Η Φράνκα είναι πολύ κοφτερό μυαλό, πιστέψτε με. Ένας δημοσιογράφος την ρώτησε: «Πώς αισθάνεστε ως σύζυγος ενός κατόχου του βραβείου Νόμπελ! Που έχετε στο σπίτι σας ένα μνημείο;». Του απάντησε: "Δεν ανησυχώ· δεν το θεωρώ καθόλου μειονέκτημα· εκπαιδεύομαι πολύ καιρό· κάθε πρωί κάνω τις ασκήσεις μου· γονατίζω και ακουμπώ τις παλάμες στο πάτωμα, οπότε γυμνάζομαι για να γίνω το βάθρο του μνημείου. Έχω γίνει καλή σε αυτό".

Όπως είπα, είναι έξυπνη. Μερικές φορές μάλιστα, στρέφει την ειρωνεία της εναντίον του εαυτού της. Χωρίς αυτή στο πλευρό μου, και την έχω μια ολόκληρη ζωή, ποτέ δεν θα είχα πραγματοποιήσει το έργο που κρίνατε άξιο να τιμήσετε. Μαζί δώσαμε χιλιάδες παραστάσεις σε θέατρα, κατειλημμένα εργοστάσια, σε πανεπιστημιακές καταλήψεις, ακόμη και σε εκκλησίες που δεν λειτουργούν, σε φυλακές και σε πάρκα, με λιακάδα και με καταρρακτώδη βροχή, μαζί όλα. Μας έβρισαν, δεχτήκαμε επιθέσεις από την αστυνομία, προσβολές από τους δεξιούς και βία. Και ίσα ίσα η Φράνκα υπέστη την πιο φρικτή επίθεση. Αναγκάστηκε να πληρώσει πολύ πιο ακριβά από όλους μας, με σπασμένο λαιμό και πόδι, την αλληλεγγύη της προς τους ταπεινούς και τους τσακισμένους που ήταν ανέκαθεν η βασική αρχή μας.

Τη μέρα που αναγγέλθηκε ότι θα έπαιρνα το βραβείο Νόμπελ, βρέθηκα μπροστά στο θέατρο στη Βιαντι Πόρτα Ρομάνο στο Μιλάνο όπου η Φράνκα, μαζί με τον

Τζιόρτζιο Αλμπεράτσι, έπαιζαν το έργο «Ο διάβολος με βυζιά». Ξαφνικά, με περικύκλωσαν ένα σμάρι δημοσιογράφοι, φωτογράφοι και τηλεοπτικά συνεργεία. Ένα διερχόμενο τραμ σταμάτησε, απροσδόκητα, ο οδηγός σταμάτησε για να με χαιρετήσει, μετά κατέβηκαν όλοι οι επιβάτες, με χειροκρότησαν και όλοι ήθελαν να μου πιάσουν το χέρι και να με συγχαρούν... και σε μια στιγμή όλοι σταμάτησαν και, με μια φωνή, φώναξαν: «Πού είναι η Φράνκα;». Άρχισαν να φωνάζουν «Φράνκααα!» ώσπου, σε λίγο, εμφανίστηκε. Ανάστατη και έτοιμη να βάλει τα κλάματα από τη συγκίνηση, με πλησίασε, με αγκάλιασε και με φίλησε.

Την ίδια στιγμή, εμφανίστηκε μια ορχήστρα, ένας Θεός ξέρει από πού, μόνο με πνευστά και τύμπανα. Ήταν παιδιά από όλα τα μέρη της πόλης και έτυχε να παίζουν μαζί για πρώτη φορά. Έπαιξαν το τραγούδι "Porta Romana bella, Porta Romana" σε ρυθμό σάμπα. Ποτέ δεν έχω ακούσει τραγούδι να παίζεται τόσο παράφωνα, αλλά ήταν η ωραιότερη μουσική που έχουμε ακούσει ποτέ η Φράνκα κι εγώ.

Πιστέψτε με, το βραβείο ανήκει και στους δυο μας.
Σας ευχαριστώ.

Το βραβείο Νόμπελ για τη λογοτεχνία απονέμεται στον Ιταλό Ντάριο Φο, ο οποίος, σύμφωνα με την παράδοση των γελοτοποιών και τροβαδούρων του μεσαίωνα, μασιτίγωνε την εξουσία και επανέφερε την αξιοπρέπεια στους ταπεινούς... Όπως πάντα, η κωμωδία του Φο ρίχνει τα βέλη της εναντίον της σημερινής κοινωνίας. Εάν υπάρχει κάποιος που αξίζει να χαρακτηριστεί γελοτοποιός και τροβαδούρος με την πραγματική έννοια του όρου είναι ο Φο. Το κράμα του γέλιου και της σοβαρότητας αποτελεί το όργανο το οποίο χρησιμοποιεί για να αναζωπυρώσει τις συνειδήσεις μας για τις καταχρήσεις και τις αδικίες της κοινωνίας μας. Ο Ντάριο Φο είναι ένας πάρα πολύ σοβαρός σατιρικός συγγραφέας. Για την ανεξαρτησία και την οξυδέρκειά του διέτρεξε μεγάλους κινδύνους και δέχθηκε τις συνέπειες, μα την ίδια στιγμή γνώρισε μια ζωντανή και ζωηρή επιβεβαίωση σε μεγάλα στρώματα του κοινού.

Σουηδική Ακαδημία

ISBN 960-87196-2-3